

3. Ἡ ἀδιαφορία τῶν ἀρμοδίων πρὸς ἄμυναν.

Ἡ προμνημονευθεῖσα προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ Κ. Μὰρξ καὶ τῶν συνεργατῶν του πρὸς εὐρύτεραν διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν εἰς τὸν κόσμον, θὰ ἐξουδετεροῦτο ταχέως καὶ θὰ ἐξεφυλλίζετο, ἐὰν ἐγκαίρως ἐνεφανίζετο ὀργάνωσις τῶν ἀρμοδίων καὶ ὑπευθύνων διὰ τὰς τύχας τῶν λαῶν, ἱκανὴ νὰ διαφωτίσῃ καὶ νὰ καθοδηγήσῃ τούτους, παρασκευάζουσα τὴν ἄμυναν. Ἀλλὰ τοιαύτη ὀργάνωσις δὲν ὑπῆρξε, εἰμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀλλαχοῦ, μᾶλλον δὲ προσφάτως παρ' ἡμῖν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἄφοῦ πλέον ὁ λαὸς εἶχε δηλητηριασθῆ σχεδὸν ἀνεπανορθώτως.

Ἐν ἄλλοις λόγοις αἱ ἀστικαὶ τάξεις, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐστρέφετο κυρίως ὁ Μαρξικὸς κοινωνισμὸς, ἔμειναν ἀνεκαθὲν τελείως ψυχραὶ καὶ ἀδιάφοροι ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε τὸν ἠξίωσαν προσοχῆς τινός. Ὁμοίως συνέβη καὶ μὲ τὰ κράτη, ἐξ ἀφορμῆς κακῶς ἐγνοουμένων καὶ κάκιστα ἐφαρμοζομένων φιλελευθέρων ἰδεῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῶν καταλαμβανόντων ἐκάστοτε τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἀξιώματα τῶν διαφόρων χωρῶν, ὑπῆρξεν σχεδὸν πάντοτε καταπληκτικὴ. Τοῦτο δὲ διότι μὴ ἔχοντες οὗτοι συνήθως σαφεῖς ἐπιδιώξεις καὶ κατευθύνσεις, δὲν ἠδύναντο νὰ διακρίνουν τὴν πηγὴν καὶ τὴν προέλευσιν τῶν ἐκάστοτε εἰσηγήσεων τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν, περὶ λήψεως καὶ ἐφαρμογῆς ὁρισμένων μέτρων· οὔτε συνεπῶς καὶ τὰ δόγματα ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο ἢ τὰ ἐλατήρια ἐξ ὧν ἐκινουῦντο αὐταί. Οὕτω παρέσχον πάντοτε προθύμως, συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδήτως, τὴν συμβολὴν των πρὸς παράλειψιν ἢ ψήφισιν νόμων καὶ δημιουργίαν εὐνοϊκῶν συνθηκῶν, εὐκαιριῶν καὶ δυνατοτήτων, διὰ τὴν διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν.

Καὶ εἶνε τοῦτο πολὺ φυσικόν. Διότι στερούμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐπαρκοῦς γνώσεως τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνελάμβανον ἐκάστοτε νὰ χειρισθοῦν καὶ νὰ διευθύνουν, δὲν ἦσαν ἱκανοὶ διὰ δράσιν τινά. Ἀποβλέποντες δὲ μόνον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀτομικῆς των φιλοδοξίας, δυσκόλως ἤρνοῦντο τὰς εἰσηγήσεις τῶν ὑπηρεσιῶν των, αἵτινες ἀνέπτυσσον συνήθως εὐλοφανῆ ἐπιχειρήματα· τοῦτο δὲ καθ' ἣν στιγμὴν αὐταὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν κατὰ βάθος κοινωνιστικῶν σκοπῶν, τῶν ὁποίων ἦσαν ὀπαδοὶ καὶ ὑπέρομαχοι.

Ἄν ἠθέλαμεν νὰ ἐκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, θὰ εἶχαμεν νὰ εἴπωμεν πάρα πολλά. Νομίζομεν ἐν τούτοις ὅτι ἀρκεῖ τὸ ἐπόμενον παράδειγμα, ληφθὲν ἀπὸ τὴν πρόσφατον πολιτικὴν Ἱστορίαν τῆς

Ἑλλάδος (1), τοῦ ὁποίου παρέστημεν αὐτόπται μάρτυρες, διὰ τὴν δώση μίαν χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῆς κλασσικῆς ἀνικανότητος καὶ ἀμαθείας τῶν περὶ ὧν πρόκειται. «Λέγετέ μας κάτι διὰ τὸ πρόγραμμα σας κ. Ὑπουργέ», εἶπαν οἱ δημοσιογράφοι κάποτε εἰς ἓνα ἐκ τῶν μόλις ὀρκισθέντων τότε ὑπουργῶν, τῆς κοινοβουλευτικῆς Ἑλλάδος, ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του.

«Τό...πρόγραμμά μου; Μὰ εἶνε τό...πρόγραμμα τῆς ὑπηρεσίας...!», ἀπήντησεν. Καὶ οἱ δημοσιογράφοι ἐχειροκρότησαν καὶ ἔγραψαν ἐπαίνους τὴν ἐπομένην διὰ τὸν ὑπουργὸν αὐτόν!. Πράγμα πού δὲν ἔπρεπε βεβαίως νὰ γίνῃ. Διότι πολιτικὸς αὐτός, ἀναλαβὼν ὑπεύθυνον ἀρμοδιότητα εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας του καὶ φιλοδοξήσας νὰ διευθύνῃ ἓνα κλάδον τῆς δημοσίας ζωῆς τῆς πατρίδος του, ἦτο ἐν τούτοις ἀνίκανος νὰ τὸ πράξῃ. Καὶ ὄχι μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ τὸ κόμμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ 15ετίαν ὀλόκληρον παρεσκευάζετο διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας, δὲν εἶχε κανένα πρόγραμμα νὰ ἐκτελέσῃ ἅμα τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Συνεπῶς θὰ ἔκαμνε, ἀπλούστατα, ὅ,τι ἄλλοι θὰ τοῦ ἔλεγον καὶ θὰ τοῦ ὑπεδείκνυον ὡς ὀρθὸν διὰ τῶν εἰσηγήσεών των!.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο, ὅπερ εἶνε ἓνα μόνον ἐκ πλήθους τοιούτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ σημειωθοῦν, παρέχει μίαν ἀμυδρὰν ἰδέαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ διάφοροι πολιτικοὶ ἀντεμετώπιζον ἄλλοτε τὰ προβλήματα τοῦ κράτους καὶ τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ λαοῦ. Οὕτως δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν εἶνε καθόλου περίεργος ἢ εὐκολία, μεθ' ἧς οἱ ὀπαδοὶ τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν διέδιδον ταύτας μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ ἐφήρμοζον τὸ πρόγραμμά των, πραγματοποιοῦντες οὕτω τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἰδανικά των.

*
* *

Ἐτερος σπουδαῖος συντελεστὴς διὰ τὴν διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, ὑπῆρξεν ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος —ἦτοι τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐνεφανίσθη καὶ ἀνεπτύχθη ὁ νεώτερος κοινωνισμὸς— παρεκτραπέῖσα τῆς εὐθείας ὁδοῦ, διεκλήρυξεν ὡς ἐξακριβωμένας ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, ἀπλᾶς καὶ ἀστηρίκτους ὑποθέσεις, προταθείσας πρὸς μελέτην μόνον. Διότι ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἐκείνη ἣτις ἠρνήθη τὴν Δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι οὗτος παρήχθη αὐτομάτως. Αὕτῃ ἠρνήθη τὸν πνευματικὸν κόσμον καὶ ἐστήριξε τὸν ὕλισμόν. Αὕτῃ ἠρνήθη τὰς ἠθικὰς ἀξίας τῆς ζωῆς καὶ συνε-

(1) Κυβέρησις Τσαλδάρη, 1934.

τέλεσεν εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Εἶνε δὲ ἐντελῶς ἄλλο τῶρα τὸ ζήτημα, πόθεν ἐνεπνέετο καὶ καθοδηγεῖτο εἰς τὴν φθοροποιὸν αὐτὴν δρασιν τῆς ἢ ἐπιστήμης, καὶ ἐξέροχεται τοῦ κύκλου τῆς παρουσίας μελέτης νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἄρκεῖ νὰ σημειώσωμεν μόνον, ὅτι ὅλα τ' ἀνωτέρω, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, ὁ κοινωνισμὸς παρουσίασεν ὡς ἰδικά του δόγματα βραδύτερον καὶ ἐδίδαξεν ὡς ἀναμφισβήτητα γεγονότα καὶ ἀκλονήτους ἀληθείας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔδρασεν ὁ τύπος, διὰ τὴν διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, δεδομένου ὅτι δι' αὐτοῦ ἐλάμβανεν καὶ λαμβάνει ἀκόμη καὶ σήμερον γνῶσιν τὸ πολὺ κοινόν, τῆς κινήσεως τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν.

Ἡ συμβολὴ ἐξ ἄλλου τοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου, τοῦ εἰς χεῖρας τῶν μεγάλων Ἰσραηλιτῶν τραπεζιτῶν εὕρισκομένου, δὲν ὑπῆρξε μικροτέρα διὰ τὴν διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν. Διότι ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀπαρνήσεως τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς· καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς καλῆς τῶν ἐξόδων καὶ τῆς ἐπιχορηγήσεως ὑπόπτων μυστικῶν ὀργανώσεων, ὑποχθονίως ἐργαζομένων, πρὸς ἐξυπηρέτησιν ὑπόπτων καὶ ἀνοσίων σκοπῶν, περὶ ὧν ἐκάμαμεν ἤδη λόγον ἐν τοῖς πρόσθεν, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κοινωνισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ὁ σνομπισμὸς, — ὁ ξενικὸς ὅρος εἶνε δυσμετάφραστος, — διὰ τοῦ ὁποίου ἡ κοινωνιστικὴ προπαγάνδα εὗρε πολυαριθμους προθύμους παραστάτας καὶ βοηθούς, μέσα εἰς τὸ ἀστικὸν καθεστῶς καὶ μεταξὺ τῶν λεγομένων... ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, δὲν συνετέλεσεν ὀλιγώτερον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν.

Ἄν τῶρα εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τὴν ἀνικανότητα πρὸς ἀμυναν καὶ τὴν ἀδράνειαν τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων· τὴν ἀδιαφορίαν, ἂν ὄχι τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τοῦ σχολείου εἰς τὸ φθοροποιὸν ἔργον· τὴν ἀδυναμίαν τῆς οἰκογενείας πρὸς ἀντίδρασιν καὶ δημιουργίαν, καθὼς καὶ τὴν ἀμάθειαν καὶ πνευματικὴν ἀνεπάρκειαν τῶν πρὸς οὓς ἡ κοινωνιστικὴ διδασκαλία ἀπηυθύνετο, διὰ νὰ κατανοήσουν τὴν ἔκτασιν, τὴν βαθύτητα καὶ τὰς συνεπείας αὐτῆς, τότε ἔχομεν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πλήρη τὴν εἰκόνα τῶν συντελεστῶν τῆς διαδόσεως τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας.

4. Ἀποτελέσματα ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν.

Τὰ ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν ἀποτελέσματα, ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ μεγάλα· μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν ἦσαν εὐεργετικά διὰ τὸν ἐργατικὸν κόσμον, καὶ ἄλλα φθοροποιὰ καὶ

καταστρεπτικά. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὅμως ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἐργάτας πλέον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρον. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν μας ἐνδεχόμενον νὰ μὴ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, νομίζομεν ὅτι δὲν ἐξέρχεται τοῦ θέματος τὸ ὁποῖον μελετῶμεν, νὰ σημειώσωμεν ἐδῶ, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ κυριώτερα ἐξ ἀμφοτέρων τούτων.

Καὶ πρῶτον ἄς ἀναφέρωμεν τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται κυρίως εἰς τὴν σχολὴν τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, τῆς ὁποίας καθωρίσαμεν προηγουμένως τὸν τρόπον τῆς δράσεως. Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, γράφει ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων Charles Gide :

«Ἡ ἐπίδρασις τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ ὑπῆρξεν μεγίστη, ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν πνευμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας. Ἡ μεγάλη νομοθετικὴ κίνησις, τόσον τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου, ὅσον καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἡ ἀποκληθεῖσα ἐργατικὴ νομοθεσία ἢ ἰσχυρὰ ὠθήσις ὑπὲρ διεθνοῦς κανονισμοῦ τῆς ἐργασίας ἢ ἠθικὴ καὶ χρηματικὴ ἐπικουρία, τὴν ὁποίαν ἐχορήγησε τὸ κράτος εἰς σωρεῖαν κοινωνικῶν ἰδρυμάτων, κλπ. ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν κρατικὸν σοσιαλισμόν. Ἐξ ἄλλου ἡ σχολὴ αὕτη παρέσχεν μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἐπιστήμην, διότι ἠύρυνε τὸν κύκλον τῶν στενῶν ἀντιλήψεων τῆς φιλελευθέρας αἰσιοδοξίας, καὶ ἀπέκρουσε τὸ περίφημον ἐκεῖνο «ἄφες νὰ γίνεταί», (*laissez faire*), τὸ ὁποῖον ἐδίδετο ὡς ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα : «τί πρέπει νὰ κάμωμεν ;» (*que faire ;*)—τὸ ὁποῖον ἐπροβάλλετο ὡς ἄκιστος προέκυπτον ζητήματα—. Ἐκ παραλλήλου σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ εἰς τὸν κύκλον τῆς κοινωνικῆς προνοίας. Διότι εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν πάσης μερίμνης καὶ ἐνδιαφέροντος, διὰ τὸν ἐργαζόμενον ἰδίως κόσμον, τοῦ φιλελευθέρου κράτους, ἀντέταξε καὶ ἐπέβαλε τὴν ἰδρυσιν ταμείων συντάξεων, ὑγείας, προνοίας, ἀσφαλίσεων, κλπ.» (1).

Ἴδου λοιπόν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τί περίπου θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὅτι ἐπετεύχθη εὐεργετικόν, χάρις εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνισμοῦ. Λέγομεν θὰ ἠδύνατο, διότι πολλὰ τῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὰς πηγὰς καὶ τὰ πνευματικὰ θεμέλια τῶν πρακτικῶν τούτων μέτρων, δὲν ὑπῆρξαν κοινωνιστικά. Διότι ἀνευρίσκονται ταῦτα εἰς ἄλλα πνευματικὰ ρεύματα, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κοινωνισμοῦ ἐκδηλωθέντα, ἰδίως δὲ τὸν Χριστιανισμόν· ἐκ τούτου ἄλλωστε ἐδανείσθη καὶ πολλὰ ἄλλα ὁ σοσιαλισμός, ὅπως θὰ μᾶς δοθῆ ἢ εὐκαιρία νὰ ση-

(1) Πολιτικὴ Οἰκονομία, σελ. 37.

μειώσωμεν εὐρύτερον κατὰ τὸν μέλλοντα νὰ ἐπακολουθήσῃ ἔλεγχον τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν. Διότι ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει ὠραῖα καὶ ὑψηλὰ ἰδεώδη καὶ ἀληθῶς ὑπέροχα διδάγματα.

Πάντα ταῦτα ὅμως εἶνε τελείως ἄσχετα μὲ τὸ θέμα ὅπερ μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἡ οὐσία εἶνε ὅτι τὰ προμνημονευθέντα μέτρα ὀφείλονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ὁπαδοὺς τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐφ' ὅσον δὲ ταῦτα ἀπέβλεψαν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς μεγάλου μέρους τοῦ λαοῦ καὶ ἐπέτυχον τοῦτο ἐν πολλοῖς, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν ἀξίαν των.

Ἐκεῖνο συνεπῶς εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει διαφωνία, δὲν εἶνε ἂν τὰ μέτρα ταῦτα ὑπῆρξαν ἢ ὄχι ὠφέλιμα, διὰ τοῦτο δὲν συζητεῖται. Ἄλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐδόθη ὑπερβολικὴ προσοχὴ καὶ ἀξία εἰς μέρος μόνον τῶν μεγάλων ζητημάτων, τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν καὶ ἐνδιαφέρουν, ἢ τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ἐνδιαφέρουν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Διότι συγχρόνως ἠγνοήθησαν ἢ παρημελήθησαν ἄλλα, ἴσης τοῦλάχιστον ἂν ὄχι μεγαλυτέρας σημασίας καὶ σπουδαιότητος, διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἄγνοια ἢ ἡ παραμέλησις τῶν ζητημάτων τούτων ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν, ἢ ὁποία ἐξ ἀφορμῆς τῆς παραλλήλου διαδόσεως τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, ἐπέφερε τὰ καταστρεπτικὰ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀποτελέσματα, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν.

Ὁ λόγος τούτου εἶνε ἀπλοῦς. Διότι δὲν ἠγνοήθησαν καὶ δὲν παρημελήθησαν ἀπλῶς τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἄλλὰ ἐθεωρήθησαν συγχρόνως καὶ ὡς ἀποτελοῦντα κώλυμα διὰ τὴν... πλήρη ἀπελευθέρωσιν, τὴν... ἀναμόρφωσιν τῆς ἀνθρωπότητος· συνεπῶς καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς νέας κοινωνίας καὶ τοῦ νέου δῆθεν πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔμελλε τάχα νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς διαδόσεως, τῆς ἐπικρατήσεως καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν. Συνεπεία τούτου τὰ πράγματα ταῦτα καταπολεμήθησαν διὰ παντὸς μέσου καὶ τρόπου καὶ κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια διὰ νὰ κρημνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν, διότι ἦσαν δῆθεν «σάπια ἰδανικά», «προλήψεις», «νεκρὸς κόσμος», κλπ.

* * *

Ἀπομένει νὰ εἴπωμεν τώρα ποῖα εἶνε τὰ ζητήματα ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἀρνεῖται καὶ ἀγνοεῖ ὁ κοινωνισμὸς, καὶ τὰ δόγματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ταῦτα στηρίζονται. Ἄλλὰ περὶ αὐτῶν δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐδῶ εἰς λεπτομερείας, διότι αὗται ἐκτίθενται εἰς τὰς οἰκείας θέσεις τοῦ παρόντος ἔργου. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν μόνον, ὅτι ταῦτα συνίστανται κυρίως εἰς τὴν ἀρνήσιν τοῦ θρησκευτικοῦ ἰδεώδους, τὴν περιφρόνησιν τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς, τὴν παραγνώρι-

σιν και ὑπόσκαψιν τῶν θεμελίων αἰωνοβίων κοινωνικῶν θεσμῶν, τὴν ἄγνοιαν και τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, κλπ., κλπ.

Ὅλα δὲ αὐτὰ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν ἀνθρώπων ἀμαθῶν, ἀσεβῶν, ἐγωϊστῶν και ὑλοφρογούντων, μὲ στενὸν τὸν ὄριζοντα τῆς διανοίας και ξηρὰν τὴν καρδίαν. Ἀγνοοῦντων συνεπῶς τὰ ἰδεώδη, μὴ συγκινουμένων ἀπὸ τὰ αἰσθήματα, μὴ ἐμπνεομένων ἀπὸ τὴν ἀρετὴν και μὴ ἐργαζομένων προθύμως διὰ ἀνωτέρους και εὐγενεῖς σκοπούς. Μοιραία και φυσικὴ συνέπεια τούτων ὑπῆρξεν ἡ πνευματικὴ σύγχυσις και ἡ ἠθικὴ ἀναρχία, ἡ ὁποία μαστίζει τὴν μεταπολεμικὴν ἰδίως κοινωνίαν. Ἡ ἠθικὴ παρακμὴ και ἡ χρεωκοπία, αἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάρρευσιν και κατακρήμνισιν τῶν ἰδανικῶν, τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ὑλιστικοῦ πνεύματος, τὴν αὐξήσιν τῆς παντοειδοῦς ἐγκληματικότητος και τὴν κακοδαιμονίαν τῶν λαῶν και τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκλήρου, ὑπῆρξαν οἱ φυσικοὶ καρποὶ τῆς τακτικῆς ταύτης. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς λαοὺς νὰ ὠφεληθοῦν ἐπαρκῶς ἀπὸ τὴν μεγάλην πράγματι τεχνικὴν πρόοδον και τὸν πλούσιον ὄντως ὑλικὸν πολιτισμὸν τῆς ἐποχῆς μας. Αὐτὰ, ἐν ὀλίγοις, ὑπῆρξαν τ' ἀποτελέσματα τῆς εὐρείας διαδόσεως εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, τὰ ὁποία ἀκριβῶς ἐπιδιώκει ὁ κοινωνισμὸς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν περίληψιν τῶν μυστικῶν αὐτοῦ σκοπῶν, τὴν ὁποίαν παρεθέσαμεν ἤδη προηγουμένως. Διότι μόνον ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως δύνανται οἱ συνειδητοὶ ἐκπρόσωποί του νὰ ἐπιπλέουν και νὰ ἐπιτυγχάνουν τὰς ἰδιαιτέρας ἐπιδιώξεις των.

Ὁ πολὺς κόσμος, φυσικά, και οἱ ἀφελεῖς, δὲν ἔχουν ἰδέαν ὅλων αὐτῶν. Αὐτοὶ δὲν βλέπουν εἰς τὸν κοινωνισμὸν παρὰ μίαν... ὥραϊαν και «ὑψηλὴν» και «εὐγενῆ» ἰδεολογίαν, ἡ ὁποία ἔχει σκοπὸν νὰ δημιουργήσῃ ἕνα... καλλίτερον μέλλον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ! Και ἔτρεχον και ἐνεγράφοντο εἰς τὰς ὀργανώσεις, και ἐπλήρωνον, και ἀνεγίνωσκον ἀπλήστως τὰ κοινωνιστικὰ φυλλάδια, τὰ ὁποία διηρθίζοντο μὲ ὥραϊας φράσεις και γλυκείας ὑποσχέσεις και ἐπροπαγάνδιζον τὸν «φιλάνθρωπον κοινωνισμὸν...»

Ποῖος ὅμως ἔξ ὅλων αὐτῶν ἐνεβάθυνε ποτὲ εἰς τὰ κοινωνιστικὰ δόγματα ; Ποῖος τὰ ἐμελέτησε και τὰ ἠρεύνησεν λεπτομερῶς ; Ποῖος τὰ συνέκρινε μὲ ἄλλα δόγματα, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα περὶ τῆς βαρύτητος και τῆς ἀξίας των ; Ποῖος ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ τὰς συνεπείας των ; Κανεῖς, ἀπολύτως κανεῖς... Δι' ὃ και κανένας ἐκ τῶν ἐπιπολαίων αὐτῶν «ὀπαδῶν» του, δὲν ξεύρει ποῖος εἶνε κατὰ βάθος ὁ κοινωνισμὸς, τὶ ἐπιδιώκει και τὶ πιστεύει, τοῦλάχιστον ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐξαιρέσει, φυσικά, τῶν ἀρχηγῶν του, οἱ ὁποιοὶ ἐγγῶ-

ρίζον πολὺ καλὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν δι' αὐτοῦ προσωπικοὺς σκοποὺς, ἀδιαφοροῦντες δι' ὅλα τὰ ἄλλα.

Πλὴν ὁ κοινωνισμὸς δὲν εἶνε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φαίνεται· εἰς τὴν πραγματικότητα εἶνε μόνον ἓνα ψεῦδος [καὶ τίποτε ἄλλο... «'Αλλ' οὐδὲν ἔρπει ψεῦδος εἰς γῆρας χρόνου», λέγει ὁ ἀθάνατος Σοφοκλῆς. Ἀλλαχοῦ τοῦτο ἀπεκαλύφθη. Καιρὸς εἶνε νὰ γνωσθῇ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀλήθεια ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἄν δὲ διὰ τοῦ ἐλέγχου τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, τὸν ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ ἐπιχειροῦμεν, δυνηθῶμεν νὰ συμβάλωμεν ἔστω καὶ ἐπ' εἰσὶν ἕλάχιστον, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, θὰ θεωρήσωμεν τὸν προορισμὸν τοῦ ἔργου αὐτοῦ τελείως ἐκπληρωθέντα. Συνεπῶς τοὺς κόπους καὶ τὰς δαπάνας μας ὡς μὴ γενομένας ἐπὶ ματαίῳ...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΟΠΑΔΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΥ

1. Γενικά.

Τὸ κοινωνιστικὸν κήρυγμα, τοῦ ὁποίου γνωρίζομεν ἤδη τὰ οὐσιαστικώτερα καὶ σημαντικώτερα τοῦλάχιστον σημεῖα, ἔχει σήμερον τοὺς πιστοὺς του, οἵτινες ἀνίσχουν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς κοινωνικὰς τάξεις, εἶνε ὡς ἐκ τούτου σκόπιμον καὶ χρήσιμον, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γενικῆς εἰκόνης τῆς ὅλης ὑποθέσεως τοῦ κοινωνισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπεχειρήσαμεν καὶ ἐλπίζομεν ὅτι ἐπετύχαμεν νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα, νὰ ρίψωμεν ἐν... βλέμμα εἰς τὰς ομάδας αὐτῶν καὶ νὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀντιληφθῶμεν τὴν ψυχολογίαν των. Νὰ γνωρίσωμεν δηλαδὴ τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ μαντεύσωμεν τὰ ἐλατήρια ἐξ ὧν κινοῦνται· νὰ ἴδωμεν τέλος πάντων ποῖοι εἶνε αὐτοί, καὶ διὰ ποῖον λόγον θέλουν ν' ἀνατρέψουν τὴν σημερινὴν ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν τάξιν καὶ νὰ... δημιουργήσουν τὴν νέαν κοινωνίαν...! Τοῦτο δὲ πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν ἂν εἶνε ἢ ὄχι πραγματοποιησίμον καὶ ἂν ἠμπορῇ ἢ ὄχι νὰ ἔχη ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἐφαρμοζόμενον, τὸ ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον καταδιώκουν.

Ἐξ ἀπλῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς στρατιᾶς τῶν κοινωνιστῶν, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν αὐτοὺς εἰς τέσσαρας κυρίως κατηγορίας: Τοὺς βιομηχανικοὺς ἐργάτας καὶ ἐλευθέρους τεχνίτας, (τὸ κυρίως προλεταριᾶτον), τοὺς μισθωτοὺς ἐν γένει, (δημοσίους καὶ ἰδιωτικοὺς ὑπαλλήλους), τοὺς διανοουμένους καὶ τὰς ἀστικὰς τάξεις. Οἱ πνευματικοὶ ὀδηγοὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ, περιλαμβάνουν ἀκόμη εἰς τοὺς ὑποτιθεμένους «ὀπαδοὺς» των καὶ μίαν ἄλλην πολυἀριθμον κοινωνικὴν τάξιν, τὴν τῶν ἀγροτῶν ἢ «πτωχῶν χωρικῶν», ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦν. Κατ' οὐδένα ὅμως λόγον οἱ ἀγρόται δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὀπαδοὶ των, διότι λείπουν ἀπὸ αὐτοὺς ὅλοι οἱ ὅροι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπέτρεπον νὰ καλλιεργηθῇ καὶ ν' ἀναπτυχθῇ παρ' αὐτοῖς συνειδητῶς ἡ σοσιαλιστικὴ οὐτοπία. Ἐνεκα τούτου εὐρίσκομεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν οὗτοι ἐνταῦθα.

Ἐπειδὴ προσπαθήσωμεν ἐπομένως νὰ γνωρίσωμεν τὰ αἰσθήματα καὶ τοὺς πόθους τῶν «ὄπαδῶν» καὶ νὰ σχηματίσωμεν οὕτω τὴν εἰκόνα τῆς ψυχολογίας των. Πρὸς τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν ἐκάστην τῶν ὡς ἄνω μνημονευθεισῶν κυρίων κατηγοριῶν τῶν σοσιαλιστῶν ἰδιαιτέρως. Θ' ἀναλύσωμεν δηλαδὴ μὲ πᾶσαν δυνατὴν σύντομίαν, τὴν ψυχοσύνησιν τοῦ προλεταριάτου, τῶν μισθωτῶν, τῶν διανοουμένων καὶ τῶν ἀστικῶν ἐν γένει τάξεων, ὡς «ὄπαδῶν τοῦ κοινωνισμοῦ».

2. Τὸ προλεταριάτον (1).

Ἐνα οὐσιῶδες σημεῖον τοῦ Μαρξικοῦ κυρίως σοσιαλισμοῦ, εἶνε ὁ προλεταριακὸς χαρακτήρ. Ἐχει συνδεθεῖ δηλαδὴ οὗτος ἀπολύτως μὲ τὸ προλεταριάτον, στηρίζει εἰς αὐτὸ τὰς μεγαλυτέρας τοῦ ἐλπίδας ἐπιτυχίας, καὶ ἐπιζητεῖ δὴθεν τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης του, τὴν «ἀνάδειξή του σ' ἄρχουσα τάξην», κλπ. Εἶνε ἐπιβεβλημένον, ἐπομένως, ν' ἀσχοληθῶμεν κατὰ πρῶτον μὲ τοὺς προλεταρίους, εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην πρὸς ψυχολογίαν τῶν «ὄπαδῶν».

Ἀνακριβῶς σημαντικὸς ἀριθμὸς ὄπαδῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τοῦ προλεταριάτου. Ἀλλὰ θὰ εἴμεθα ἄδικοι, εἰάν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ «ὄπαδοὶ» οὗτοι τοῦ κοινωνισμοῦ, ἔχουν καμμίαν βαθυτέραν ἰδέαν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον λέγουν ὅτι πιστεύουν καὶ τὸ ὁποῖον τοὺς ἐλκύει εἰς τὸν σοσιαλισμόν. Ἄφ' ἑνὸς διότι ἡ πνευματικὴ των κατάστασις δὲ τοὺς βοηθεῖ διὰ ν' ἀντιληφθῶν τίποτε σχεδὸν περὶ αὐτοῦ καὶ ἄφ' ἑτέρου διότι οἱ διδάσκαλοί των ἀποφεύγουν ἐπιμελῶς νὰ τοὺς ἀναμίξουν μὲ «θεωρίες». Ἀπλουστεύουν ἀπολύτως μόνον τὴν ἔννοιαν τοῦ κηρύγματός των, διὰ νὰ τὴν καταστήσουν ἀντιληπτὴν καὶ περιορίζονται εἰς αὐτήν. Τοὺς ὑπόσχονται: «Μεγαλύτερη ἀμοιβή, λιγώτερη ἐργασία, περισσότερες ἀπολαύσεις... Ἀντὶ ἑνὸς ἡμερομισθίου ἀβεβαίου, λέγει ὁ Γουσταῦος Λεμπόν, γήρατος

(1) Ὁ ὅρος οὗτος ἀπέβη σήμερον διεθνῆς καὶ εἶνε σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μεταφρασθῇ ἐπακριβῶς Ἑλληνιστί. Προέρχεται ἀπὸ τὴν Λατινικὴν λέξιν proletarius=κοινός, χυδαῖος. Πληθύντ. proletarii, ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν θην στρατιωτικὴν καὶ φορολογικὴν τάξιν τοῦ λαοῦ, οἵτινες ἦσαν τελείως ἄποροι καὶ ἀκτήμονες. Ἐνεκα τούτου δὲν εἶχον νὰ προσφέρουν τίποτε, εἰμὴ τὰ τέκνα των εἰς τὴν πολιτείαν. Ἦσαν δηλαδὴ οἱ «μόνον τῇ τεκνογονίᾳ τὴν πόλιν αὔξοντες». Μεταφορικῶς καλοῦνται σήμερον πολετάριοι οἱ ἀκτήμονες ἐργάται καὶ μισθωτοί, οἱ ὁποῖοι ὡς μόνον πόρον ζωῆς ἔχουν τὴν ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς ἐργασίας των προερχομένην πρόσοδον.

συχνά άθλιου, τής «σκλαβιάς» τοῦ έργοστασίου καί τής σκληρᾶς έργασίας, τοὺς ὑπόσχονται μίαν νέαν, ἀναγεννημένην κοινωνίαν, εἰς τήν ὁποίαν χάρις εἰς τήν νέαν διανομήν τοῦ πλούτου καί τήν παντοδυναμίαν τοῦ κράτους, ἡ έργασία θά γίνη πολὺ εὐκόλος καί ἡ ζωὴ πλέον εὐχάριστος. Διὰ ποικίλων μέσων καί τρόπων ἔχουν κατορθώσει νὰ διαδόσουν έντέχνως μεταξὺ αὐτῶν τήν ιδέαν, ὅτι εἶνε τὰ θύματα τής έκμεταλλεύσεως πῶν προϊσταμένων τῶν έργοστασιαρχῶν. Καί ὅτι ἂν μεταβληθῆ τὸ σημερινὸν οἰκονομικὸν σύστημα καί ὁ τρόπος τής κυβερνήσεως, θ' ἀπολαμβάνουν μεγαλυτέρων μισθῶν, εργαζόμενοι συγχρόνως ὀλιγώτερον...» (1)

Κατόπιν τόσον λαμπρῶν καί τόσον συχνά ἐπαναλαμβανομένων ὑποσχέσεων, θὰ ένόμιζε κανεὶς ὅτι δέν θὰ ὑπῆρχε κανένας δισταγμὸς εἰς τοὺς προλεταρίους, νὰ γίνουν «ὄπαδοὶ» τοῦ σοσιαλισμοῦ. Καί ὅμως πολλοὶ διστάζουν· ἴσως διότι γνωρίζουν τήν λαϊκὴν παροιμίαν ποὺ λέγει : «ὄπου ἀκούς πολλά κεράσια πάρε μικρὸ καλάθι». Καί ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετασθῆ, ὕστερα ἀπὸ τόσον πολλὴν καί τόσον μεγάλην προπαγάνδαν, εἶνε διατι τόσον ἄσχνός εἶνε πράγματι ὁ ἀριθμὸς τῶν προλεταρίων ποὺ εἶνε «ὄπαδοὶ» τοῦ κοινωνισμοῦ.

Διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ δώσωμεν μίαν ἐξήγησιν εἰς τὸ φαινόμενον, πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀντιληφθῶμεν τήν ψυχολογίαν των. Τοῦτο ὅμως εἶνε ἐξαιρετικῶς δύσκολον, διότι εἰς τὸν σχηματισμὸν τής ψυχολογίας ἑνὸς ἀνθρώπου, ὑπάρχουν πολλοὶ συντελεσταί. Ἐπ' ἀγγέλμα, τὸ κλίμα, αἱ κοινωνικαὶ συνθῆκαι, τὸ περιβάλλον, κλπ. εἶνε μερικοὶ ἐξ αὐτῶν. Εἶνε ὅμως λίαν ἀόριστοι καί κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀστάθμητοι, καί συνεπῶς ἔάν ἠθέλαμεν νὰ τοὺς ἐρευνήσωμεν θὰ ὀδηγούμεθα πολὺ μακράν.

Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς μίαν διαίρεσιν τοῦ προλεταριάτου, ἡ ὁποία ἔχει μεγάλην σημασίαν ἐν προκειμένῳ, διότι μᾶς παρουσιάζει δύο κατηγορίας εργατῶν, ἑκάστην μὲ διάφορον ψυχολογίαν : Ἐκείνην δηλαδή τῶν εργατῶν τής βιομηχανίας καί τῶν τεχνιτῶν. Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν εἶνε μᾶλλον πολυάριθμος, ἔχει μόνιμον σχεδὸν τόπον διαμονῆς καί πνευματικῶς εὐρίσκεται εἰς πολὺ κατωτέραν βαθμίδα τῆς ἄλλης. Διότι ἡ ὅλονέν αὐξάνουσα τέλειότης τῶν μηχανῶν τείνει νὰ καταστήσῃ τοὺς εργάτας τούτους σχεδὸν αὐτόματα νὰ περιορίσῃ δηλαδή τὸν ρόλον των εἰς ἁπλᾶς τινὰς κινήσεις, σταθερὰς καί ἀμεταβλήτους, αἵτινες δέν παρέχουν εὐκαιρίας δι' ἀλλαγὴν τῶν

(1) Μνημον. έργον, σελ. 43, 55, κ. ἄλ.

παραστάσεων, τροποποίησιν τῶν ἐντυπώσεων καὶ πνευματικὴν, τρυ-
πον τινά, καλλιέργειαν. Ἐναντιθέτως ὅμως τὰ πράγματα εἶνε διάφορα
εἰς τὴν δευτέραν. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν οἱ κινητοὶ ἐργάται, οἱ τεχνῖται
πάσης φύσεως, οἱ μικροεπαγγελματίαι, κλπ. οἱ ὅποιοι, πρὸς ἄσκησιν
τοῦ ἐπαγγέλματός των εὐρίσκονται σήμερον ἐδῶ καὶ αὐριον ἐκεῖ, τὴν
ἐπομένην ἀλλαχοῦ, κ.ο.κ. Πάντες αὐτοὶ ὄντες ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερ-
πηδοῦν καθημερινῶς νέας δυσκολίας καὶ ν' ἀλλάζουν ἐντυπώσεις, ἔχουν
τὴν εὐκαιρίαν νὰ σκέπτονται. Ἐξ ἄλλου ἔχοντες οὗτοι ἓνα ἐπάγγελμα
ἐλεύθερον, δὲν δύνανται ποτὲ ν' ἀπεργήσουν, οὔτε νὰ χάσουν τὴν θέ-
σιν των ἐξ ἀφορμῆς οἰασδήποτε δυσαρρεσκείας τοῦ προϊσταμένου των.
Εὐρίσκονται συνεπῶς εἰς θέσιν πλεονεκτικὴν καὶ δὲν ἔχουν κανένα
λόγον ν' ἀποκρύπτουν τὰς γνώμας των. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν αἱ κα-
κωτέρω παρατηρήσεις—ἀρκετὰ γενικαὶ ἄλλωστε—ἀναφέρονται μᾶλ-
λον εἰς αὐτούς, διότι μόνον οὗτοι εἶνε ἐπιδεκτικοὶ μελέτης τινός.

* *

*

Ἐρωτᾶται, λοιπόν: Ποία εἶνε ἡ ψυχολογία τῶν προλεταρίων
τούτων; Ἐπιφανεῖς ψυχολόγοι, ἀσχοληθέντες μὲ παρατηρήσεις ἐπι-
τῆς κατηγορίας αὐτῆς τῶν ἐργατῶν, μᾶς ἔδωσαν ἐνδιαφερούσας σε-
λίδας ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Διὰ νὰ εἴμεθα ὅμως σύντομοι θ' ἀρκε-
σθῶμεν ν' ἀναφέρωμεν ἐδῶ μόνον τὸν Γάλλον φιλόσοφον καὶ ψυ-
χολόγον Γουσταῦνον Λεμπόν. Αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ ἀναφέρονται
βεβαίως εἰς τοὺς Παρισινοὺς ἐργάτας· ἡμποροῦν ὅμως νὰ θεωρηθοῦν
ἰσχύουσαι, κατὰ μεγάλην τοῦλάχιστον ἀναλογίαν, καὶ διὰ τοὺς ἐρ-
γάτας τῆς κατηγορίας ταύτης πάσης ἄλλης μεγάλης πόλεως.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, λέγει, «ἀγαποῦν νὰ παραπονοῦνται καὶ
νὰ φλυαροῦν. Τὰ παράπονά των ὅμως εἶνε μᾶλλον παθητικά,
παρὰ ἐνεργητικά. Κατὰ βάθος οὗτοι εἶνε συντηρητικοί, ἀγα-
ποῦν τὸ σπίτι καὶ δὲν ἔχουν καθόλου ὄρεξιν δι' ἀλλαγάς.
Ἐξ ἀδιάφοροι πρὸς τὰς πολιτικὰς ἰδεολογίας, προσαρμόζονται
εὐκόλως εἰς κάθε καθεστῶς. Εἶνε πολὺ κοινωνικοὶ καὶ ἀγαποῦν
τὴν συντροφίαν τῶν φίλων των. Ἐνεκα τούτου συχνάζουν εἰς
τὰ οἶνοπωλεῖα, ἀληθινὰ σαλόνια τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὅχι διὰ τὸ
κρασί, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ πρόσχημα. Αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι τοὺς
ἀπασχολοῦν ἐνίοτε, χωρὶς ὅμως νὰ τοὺς ἀπορροφοῦν. Γίνονται
κάποτε ἐπαναστάται, βίαιοι, ἐπιθετικοί, ἀλλὰ δὲν μένουν τοι-
οῦτοι. Μερικὲς φορές κοροϊδεύουν τὰ πράγματα τῆς θρησκείας,
ἀλλὰ κατὰ βάθος ἔχουν ἓνα ἀσυνείδητον σεβασμὸν δι' αὐτήν.
Διότι οἱ χλευασμοὶ των δὲν ἀφοροῦν τὴν θρησκείαν ὡς πίστιν,
ἀλλὰ μᾶλλον τὸν κληρὸν. Ὑπανδρεύονται πάντοτε θρησκευτι-
κῶς. Ἡ κυβέρνησις ἀντιπροσωπεύει δι' αὐτούς μίαν μυστηριώδη

ἄπόλυτον δύναμιν καὶ δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπεριόριστον αὐξήσιν τῶν ἡμερομισθίων. Δὲν τὸ κάμνει ὁμως, διότι διάκειται, —κατ' αὐτοὺς πάντοτε— ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς ἐργάτας. Πᾶν ὅ,τι συμβαίνει δυσάρεστον εἰς τὸν ἐργάτην, εἶνε κατ' ἀνάγκην ὑπόθεσις τῆς κυβερνήσεως καὶ δι' αὐτὸ δέχεται εὐκόλως νὰ συνεργασθῇ πρὸς ἀλλαγὴν τῆς». (1)

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὸν σοσιαλισμόν, οἱ ἐργάται τῆς κατηγορίας αὐτῆς δι' οὐδένα ἄλλον λόγον τὸν ἀγαποῦν—τρόπος τοῦ λέγειν—εἰ μὴ διότι ἐλπίζουν ὅτι θὰ ἐπιτύχουν δι' αὐτοῦ αὐξήσιν τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐλάττωσιν τῶν ὥρῶν ἐργασίας, ὅπως ἄλλωστε τοὺς ὑπόσχονται. Ὡ! ἂν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν εἰς ποίου εἴδους ἐπιβλεψὶν καὶ πιέσεις θὰ τοὺς ὑποβάλλουν εἰς τὴν ὄνειρευτὴν σοσιαλιστικὴν κοινωνίαν! θὰ ἐγίνοντο τότε ἀμείλικτοι διώκται καὶ κατήγοροι τῶν νέων θεωριῶν. Ἀλλὰ δὲν τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀποφεύγουν νὰ ἐξηγήσουν εἰς αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα σαφῶς. Καὶ ἔτσι γίνονται «ὀπαδοί». Διότι δὲν περιμένουν κατὰ βάθος ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σοσιαλισμοῦ, εἰ μὴ τὴν ἀνατολὴν τοῦ βασιλείου τῶν πτωχῶν—πτωχῶν τῷ πνεύματι καὶ τὰ μέσα—ὅπου θὰ εἶνε ἀνύπαρκτοι οἱ πλούσιοι—πλούσιοι τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χρήματος.

Οἱ ἐργάται αὐτοὶ θέλουν ν' αὐξήσουν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον κατέχουν. Ἐννοοῦν ὁμως νὰ διαθέτουν κατὰ βούλησιν τὸ προῖόν τῆς ἐργασίας των καὶ ὄχι νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν εἰς τὴν ὀλότητα, ἀκόμη καὶ ἂν οὕτω θὰ τοὺς ἐξασφαλίσθῃ ἡ πλήρης ἱκανοποίησις ὅλων τῶν ἀναγκῶν των. Οἱ θεωρητικοὶ διδάσκαλοι τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐν τούτοις δὲν μαντεύουν τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν τῶν ἐργατῶν· διὰ τοῦτο δὲν φαντάζονται ποῖα ἀνυπέβλητα ἐμπόδια καὶ πόσον τρομεροὺς ἐχθροὺς θὰ συναντήσουν εἰς τὰς λαϊκὰς αὐτὰς τάξεις, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ γίνῃ ἀπόπειρα ἐφαρμογῆς τῶν περιφήμων δογμάτων των. Ἐν τούτοις εἶνε γνωστὸν ὅτι αἱ λαϊκαὶ αὐταὶ τάξεις, «ἐχειροκρότησαν πάντοτε ἐκείνους, οἵτινες ἀνέτρεψαν τοὺς βωμοὺς καὶ τοὺς θρόνους, ἀλλ' ἐξέφρασαν ὡσαύτως τὸν θαυμασμόν των πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τοὺς ἀπεκατέστησαν καὶ πάλιν», ὡς λέγει ὁ Λεμπόν.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἀνωτέρω χαρακτηρισμοὶ ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὸν ἐργάτην ὡς ἄτομον. «Διότι ἀφ' ἧς στιγμῆς θὰ σχηματίσῃ οὗτος οἰκογένειαν καὶ μερικὰς οἰκονομίας, γίνεται ἐπιμόνως συντηρητικὸς. Ὁ σοσιαλιστὴς ἐργάτης, εἶνε συχνὰ ἀνύπανδρος, χωρὶς ἐστίαν, χωρὶς οἰκογένειαν, δηλαδὴ νομάς. Καὶ ὅπως εἶνε γνω-

(1) La psychologie du socialisme, pages 48—51.

στόν, οί νομάδες εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς, ἦσαν πάντοτε ἀπειθεῖς καὶ βάρβαροι...» (1). "Όταν ἡ ἐξέλιξις θὰ μεταβάλη τὸν ἐργάτην αὐτὸν εἰς ἰδιοκτήτην, ὅσον μικρὸν καὶ ἂν τὸν φαντασθῶμεν, αἱ ἀντιλήψεις του καὶ αἱ γνῶμαι του διὰ τὸ κεφάλαιον θὰ μεταβληθοῦν. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουν πολλαὶ ἀποδείξεις.

Τοιοῦτον εἶνε ἐν ὀλίγοις καὶ ἐν γενικαῖς μόνον γραμμαῖς τὸ προλεταριάτον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ σοσιαλισμὸς στηρίζει τὰς μεγαλυτέρας τῶν ἐλπίδων του.

Ἐὰν στηριχθῶμεν εἰς τοιούτους ἀνθρώπους, διὰ ν' ἀνυψώσωμεν τὴν κοινωνίαν, θὰ περιμένωμεν βεβαίως ἐπὶ πολὺ. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἐνδιαφέρει τοὺς διδασκάλους... Αὐτοὶ ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀποστολήν των διδάσκοντες τὰς ἀρχὰς αἵτινες θὰ διέπουν τὴν νέαν κοινωνίαν! "Αν δὲ τοιαύτη εἶνε ἡ κατάστασις τῶν ἐργατῶν οἵτινες εὐρίσκονται εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν, ὡς φαντασθῆ τις ποία εἶνε διὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς μονίμως ἐργαζομένους εἰς τὰ ἐργοστάσια, ἰδίως ἂν δὲν εὐρέθη φιλάνθρωπος ψυχὴ, νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτοὺς ποιάνα τινα ὑπηρεσίαν.

3. Οἱ μισθωτοί.

Κάπως διάφορος εἶνε ἡ ψυχολογία τῶν ὑπαλλήλων, ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων, εἰς τὰς τάξεις τῶν ὁποίων συναντῶνται ἐπίσης «θερμοὶ ὀπαδοὶ» τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν δι' ὀλίγων ἐκάστην κατηγορίαν τούτων, ἂν καὶ οὗτοι θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθοῦν ἐν πολλοῖς προλετάριοι.

Ἀρχίζομεν ἀπὸ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐστράφη ὁ Μαρξισμὸς, διότι τοὺς ἐθεώρησεν εὐκόλον λείαν. Κατὰ κανόνα οὗτοι προέρχονται, τοῦλάχιστον κατὰ μεγάλην ἀναλογίαν, ἀπὸ τὰς λαϊκὰς καὶ τὰς ἀγροτικὰς ἰδίως τάξεις. Ἡ ἀσκησις δὲ ὑπ' αὐτῶν τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου, θεωρεῖται κατ' ἀρχὴν ὡς ἐξαιρετικὴ τις ἐπιτυχία. Ἀφοῦ ὅμως ἀσχοληθοῦν ἐπὶ τινα ἔτη μὲ αὐτό, εὐρίσκουν ὅτι ἠπατήθησαν ὡς πρὸς τὰς ἀρχικὰς ἐκτιμήσεις των· καὶ τότε ἀρχίζει ἡ ἀπογοήτευσις καὶ ἡ δυσαρέσκεια πρὸς τὴν μοῖραν των.

"Όταν τὸ πρῶτον εἰσέρχονται εἰς τὸ ἐπάγγελμα, ἔχουν γενικὴν τινα μόρφωσιν, διότι συνήθως εἶνε ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλὰ κατὰ γενικὸν κανόνα τὴν περιορίζουν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Διότι δὲν ἔχουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εὐρυτέραν τινὰ φιλοδοξίαν, οὔτε ἀξιώσεις ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των. Ἄφ' ἧς

(1) Le Bon, μνημ. ἔργον σελ. 55.